

La tradició artesanal del guix emmotllat a la Vall de Lord

L'exploració a petita escala dels jaciments de guix a la vall de Lord, a l'actual municipi de Guixers, al nord del Solsonès (Lleida), es produeix des de l'Edat Mitjana. Això comporta que dins l'àmbit d'aquest territori hagin sorgit des del segle XII fins al XIX una gran varietat de tècniques de treball d'aquest material, adaptades al procés constructiu pròpiament dit (execució de parets, envans, baranes, paviments) o al desenvolupament d'elements decoratius (portalades, cornises, capitells, mènsules, claus de volta i enteixinats als sostres) que, a través de la tradició artesanal del guix emmotllat, varen proliferar de forma exhaustiva a l'entorn, adornant tant edificis públics com privats.

The handcrafted tradition of the plaster cast in the Valley of Lord

The running on a small scale of plaster sites in the Valley of Lord, at the current township of Guixers, north of Solsonès (Lleida), has been taking place since the Middle Ages. This implies that inside the area of this territory, a great variety of working technologies on this material have arisen from the 12th to the the 19th centuries. These technologies have conformed to the constructive process in a strict sense (execution of walls, partitions, rails, pavements) or to the development of decorative elements (portals, cornices, capitals, corbels, keystones and coffered ceilings) which, across the handcrafted tradition of the plaster cast, proliferated exhaustively in the environment, decorating buildings both public and private.

Jaume Adam Vidal. Llicenciat en Ciències Econòmiques. Membre de l'Associació Cultural Vall de Lord.
Degree in Economic Sciences. Member of the Associació Cultural Vall de Lord.
adamrubi@telefonica.net

Joan Herrada Vilà. Ebenista, Decorador, Tallista i Restaurador d'elements de fusta. Membre de l'Associació Cultural Vall de Lord.
Cabinet-maker, Decorator, Engraver and Restorer of wood elements. Member of the Associació Cultural Vall de Lord.
calpитеu@yahoo.es

Francesc Regàs Iglesias. Arquitecte per l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona. Membre de l'Associació Cultural Vall de Lord.
Architect by the Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona. Member of the Associació Cultural Vall de Lord.
arplan3@coac.net

Paraules clau: Vall de Lord, guixers, guix emmotllat, patrimoni, turisme.
Keywords: Valley of Lord, plasterers, molded plaster, heritage, tourism.

Data de recepció: 13-10-2013. / **Date of receipt:** 13-10-2013.

EL GUIX: LA SEVA FORMACIÓ I CONSTITUCIÓ

La pedra de guix es va formar a la Catalunya central fa uns trenta milions d'anys, quan una llengua de mar interior va quedar aïllada de la resta de mars circumdants a la depressió que es va anar formant al vessant sud dels Pirineus.

Aquesta gran quantitat d'aigua marina es va anar evaporant, precipitant-se primer les sals menys solubles que van donar lloc a la formació de sediments i posteriorment, els plegaments orogènics que es van produir, van originar les vetes de pedra de guix, presents pràcticament a tota la Catalunya central i de manera especial al nord del Solsonès.

Des del punt de vista químic, la pedra de guix, de la qual s'obté el guix utilitzat des de l'antiguitat a la construcció, és sulfat de calci hidratat. Això vol dir que la part d'aigua està íntimament relligada al sulfat de calci, fins al punt que roman estable en la composició de la pedra, sense manifestar-se ni evaporar-se. Per tant, aquesta aigua present a la pedra de guix, que impedeix que el compost tingui les propietats que el fan apte per la construcció, només es pot eliminar per cocció de la pedra, a una temperatura propera als 200° C.¹

El guix ja cuit, alliberat de l'aigua primigènia, és un conglomerant molt eficaç que, barrejat novament amb

Drac amb fulles de roure, al sostre del rebost del monestir de Sant Llorenç de Morunys (Fotografia: Jaume Adam).

aigua, dóna lloc a una pasta que s'endureix ràpidament, alliberant calor. Quan el guix es torna dur, es diu que s'adorm. Aquesta pasta de guix, disposada en forma de morter, amb l'addició de sorra fina, entre paredat de pedra o maons ceràmics, va constituir durant deu segles, juntament amb la calç, el material conglomerant més significatiu dins de la tradició constructiva a tota la Península Ibèrica.

També s'utilitzà com a material de revestiment de parets, sostres i voltes, com a capa final en els paviments d'algunes construccions, per fer baranes d'escales i, finalment, com a element decoratiu, prèviament emmotllat en motlles de fusta, per ornamentar sostres, obertures o mènsules a edificis tant civils com religiosos.

EL GUIX A LA VALL DE LORD

El municipi de Guixers, pertanyent a la part sobirana (nord) de la Vall de Lord, sub-comarca del Solsonès, engloba pràcticament la totalitat de jaciments de guix, antics i actuals, les localitzacions dels forns antics ja enrunats i algunes de les edificacions on es van utilitzar tècniques constructives decoratives, en què l'element primordial era el guix.

El topònim Guixers, és ja de per si prou significatiu per indicar l'existència abundant de la preuada roca coneguda des de ben antic.

La primera referència explícita documentalment de Guixers és de l'any 1050. En el document es descriuen les

¹ "La química del guix". *Aprofitament de materials geològics*. [En línia] Camp d'aprenentatge del Bages. La Culla. <<http://www.xtec.cat/~jgirabal/materialsgeolo/quimicaguix.pdf>> [Consulta: 11 octubre 2013].

posseïments del monestir de Sant Llorenç de Morunys i entre elles, se cita una casa senyorial i un alou a Guixers.²

En totes les referències documentals, en cap cas es fa explícita una menció sobre una possible indústria o tradició artesanal en la que s'utilitzés el guix.

Dins del terme municipal de Guixers, els principals afloraments de pedra de guix, se situen a la riba nord del riu Aigua de Valls i de la carretera de Sant Llorenç de Morunys a Berga, que discorre paral·lela al riu.

Tant les petites explotacions antigues, situades molt a prop dels forns enrunats, com els grans jaciments actuals explotats a cel obert, se situen al vessant nord del Montlleó i la banda sud de la Roca de Guixers, on abunda la toponímia referida al guix: la casa del Guix, la font del Guix, el torrent del Guixar i el serrat dels Guixerons.

El centre de gravetat d'aquest territori tan ric en pedra de guix, és l'església romànica de Sant Martí de Guixers o de la Santíssima Trinitat, coneguda també com "Les Volianes".

A Catalunya hi ha constància de la utilització del guix en la construcció des del segle XI, quan es bastiren construccions defensives o de guaita amb carreus de pedra i utilitzant el guix, sol o barrejat amb calç, com a element conglomerant. També s'utilitzà durant aquesta època com a revestiment de les parets d'algun dels temples d'època romànica.³

Tot i això, la seva utilització intensiva no s'inicià fins al segle XIV, quan es començà a emprar per fer paviments de pisos, que encara subsisteixen avui dia, en algun cas en el seu estat inicial. Aleshores també es van construir baranes d'escala, envans interiors de separació entre habitacions, decoració de l'envoltant de portes a cases riques o propietats de nobles, portalades, altars, arestes i claus de voltes, mènsules i cornises de multitud d'esglésies disperses pel territori de la vall.

Més endavant, a partir del segle XVI, una nova tècnica s'afegí a les ja utilitzades fins llavors: la dels sostres decorats amb guix emmotllat, que es desenvolupà plenament al llarg dels segles XVI, XVII i XVIII. Aquesta tradició artesanal serà analitzada més endavant, de forma detallada, ja que encara que no sigui exclusiva de la Vall de Lord, es pot considerar que el repertori estilístic dels models construïts, exemplifiquen en les referències i en les tècniques portades a terme, una tendència o escola pròpia d'aquest territori.

Dins del terme de Guixers abunden els forns antics, encara que la majoria estiguin en un estat de conservació precari, amb les parets que conformen els recintes enderrocades

per esllavissaments, els cilindres de càrrega també enrunats i tot tapat per la vegetació que ha omplert eres i edificacions.

LA UTILITZACIÓ DEL GUIX ENTRE ELS SEGLES XVI I XIX

Quan s'ha parlat de l'ús del guix obtingut per cocció de la pedra, s'ha fet referència a la utilització com a conglomerant per fer parets o envans, coneguts també com a tempanells.

Altres elements constructius realitzats amb guix són les baranes, proveïdes d'un acabat arrodonit a la seva part superior que actuava com a passamà. A l'escala de la rectoria del monestir de Sant Llorenç de Morunys, accessible des del claustre, i que comunica el vestíbul de la planta baixa amb el primer pis, es pot observar el passamà resolt segons una forma anatòmica que permet recolzar la mà amb tota comoditat.

També abunden els paviments de guix premat, d'una resistència inusitada al desgast per abracció, tractant-se de guix. Exemples d'aquests paviments en trobem al primer pis de la casa de la Mare de Déu, seu de la Confraria dels Colls, al carrer Estret núm. 1 de Sant Llorenç de Morunys. Un altre àmbit pavimentat amb guix és la sala noble que hi ha al primer pis del monestir, coberta amb un sostre de guixos emmotllats i comunicada amb l'espai contigu per portes amb brancals decorats també amb elements de guix emmotllat.

LES ORNAMENTACIONS DE GUIX

A més d'intervenir significativament en la composició dels elements constructius descrits, el guix es va utilitzar durant un període de pràcticament quatre-cents anys —els que van del segle XVI fins a la primera del segle XX— per adornar diferents espais i conjunts, tant d'edificis destinats a habitatge, com d'utilitat pública, civil o religiosa.

El cas més significatiu és el dels sostres de guix emmotllat, presents a la Vall de Lord, a habitatges dins del nucli de Sant Llorenç de Morunys, cases disperses per la rodalia d'aquesta vila o dels municipis veïns, o a edificis públics civils (ajuntament) o religiosos. Altres tipus d'elements realitzats amb guix, força abundants en el repertori decoratiu dels edificis construïts durant aquesta època, estan constituïts per peces de guix, no emmotllades in situ com en els sostres sinó prèviament desemmotllades i disposades després al seu lloc, peça a peça, realitzant l'operari un treball complementari d'adaptació de cada element al conjunt.

Aquests elements desemmotllats de forma independent i adaptats posteriorment al conjunt, són els que es descriuran a continuació.

PORTALADES

Dins del temple parroquial de Sant Llorenç de Morunys, obertes a la nau lateral de la dreita hi ha dues capelles.

² RIU i RIU, Manuel. "Diplomari de Sant Llorenç de Morunys (971-1613)". *Urgellia: Anuari d'estudis històrics dels antics comtats de Cerdanya, Urgell i Pallars, d'Andorra i la Vall d'Aran* (1981), núm. 4. Document Núm. 7, p. 187-259.

³ RIU i RIU, Manuel. "L'antiga indústria del guix a la Vall de Lord". *Cardener: Revista de l'Institut d'Estudis Locals de Cardona i el Centre d'Estudis del Solsonès* (1987), núm. 4, p. 35-59.

[1] Portalada amb arc el·líptic rebaixat, a la sala noble del primer pis del monestir de Sant Llorenç de Morunys.

[2] Portalada amb llinda horitzontal, situada al costat de l'anterior, a la sala noble del primer pis del monestir de Sant Llorenç de Morunys (Fotografies: Arxiu fotogràfic Museu de la Vall de Lord).

La situada més al fons és la coneguda com a capella dels Apòstols, edificada a mitjans del segle XVI sota els auspicis de la Confraria dels Colls, on es poden observar, realitzats amb guix emmotllat, dos escuts de la Confraria, a més d'un relleu de la Verge dels Colls, a banda i banda de la clau de volta del sostre.

Al costat es troba la Capella dels Dolors, construïda al mateix temps que la dels Apòstols. Compta amb una gran portalada de guix d'un marcat estil renaixentista. A l'interior, els nervis de les voltes acaben en unes mènsules, també de guix, que representen unes figures de mig cos en actitud de pregària.⁴

Per altra banda, les dues portes que comuniquen les àmplies sales existents al primer pis de la rectoria del monestir, tenen també els brancals ricament ornamentats amb figures de guix, elaborades durant la primera meitat del segle XVI.

Una d'elles, amb llinda horitzontal, està cenyida per dos marcs rectangulars, ambdós amb forma de cordes o columnes cilíndriques de diàmetre reduït, un a l'interior que limita l'obertura, i l'altre a l'exterior. Aquest darrer és llis, mentre que l'interior té uns nusos. Ambdós descansen

sobre bases hexagonals, essent més poderoses les corresponents a l'exterior. Entre aquests emmarcaments, tant als brancals com a la llinda, es desenvolupa una traseria de tiges que segueixen un discurs sinusoïdal, tocant-se ambdues corbes o allunyant-se. En els espais intersticials es dibuixen florons o potser picarols, d'on surten conjunts de quatre fulles. ¹

L'altra porta, rematada per un arc el·líptic molt rebaixat, resta igualment emmarcada interiorment per dos grups de dues columnetes fines, situades a banda i banda, que s'inicien en dues bases hexagonals i es rematen amb sengles capitells, per damunt dels quals, contornegen l'arc i l'ultrapassen formant un fris damunt del propi arc, amb un frontó triangular central i els espais intersticials, també triangulars, plens per tres fulles estilitzades. Just a tocar els capitells, per sota d'ells, es disposen també a banda i banda, dues cares grotesques, possiblement d'una bèstia ferotge amb els pèls del cap hirsuts, de les quals surt un marc exterior que corona el fris existent damunt la llinda. Aquest marc va acompanyat interiorment per una sanefa recargolada que també parteix del cap de la bèstia i acompanya l'orla exterior. ²

⁴ ADAM i VIDAL, Jaume. "L'església de Sant Llorenç de Morunys abans de 1936". *Quaderns de la Confraria dels Colls* (2010), núm. 4, p.1-239.

CLAUS DE VOLTA

Hem parlat d'algunes claus de volta fetes amb guix. A part de les existents a la Capella dels Apòstols, al monestir de Sant Llorenç de Morunys, en trobem d'altres a algunes ermites i capelles disperses per la vall, edificades en el període que va del segle XVI al XVIII, com ara a Castelltort Nou, on les aristes de les llunetes de les voltes estan rematades amb querubins fets amb guix emmotllat.

MÈNSULES

Altres elements arquitectònics resoltos amb guix, són les mènsules decoratives que sobresurten de les parets, com en el cas de l'ermita de Sant Pere de Duocastella, a Navès, construïda l'any 1737, on aquests elements, resoltos en un estil molt abarrocat, suporten la càrrega teòrica dels arcs formers, igualment decoratius.

CORNISES

A la capella del Roser, situada a la capçalera de la nau lateral nord del monestir de Sant Llorenç de Morunys (igual que a la majoria d'esglésies, capelles i ermites, edificades o reconstruïdes entre els segles XVI i XVIII a tota la Vall de Lord) hi abunden les cornises fetes amb guix que coronen les parets, seguint el perímetre de la nau principal o de les diferents capelles, just a l'indret on arrenquen les voltes o els arcs. Aquestes cornises presenten una gran diversitat de tipus: algunes són molt senzilles, però la majoria incorporen l'excessiva càrrega compositiva i formal que suposa l'adscripció a l'estil barroc, recarregat i ampul·lós, que s'imposava durant el període en què foren construïdes.

L'ALTAR DEL SEPULCRE DE LA CAPELLA DE LA PIETAT A SANT LLORENÇ DE MORUNYS

Un cas força peculiar dins del repertori tipològic dels elements decoratius construïts amb guix emmotllat, el constitueix el conjunt de l'altar que hi ha a la capella del Sepulcre, oberta al costat de la nau de l'ermita de la Pietat, a Sant Llorenç de Morunys. Aquest temple fou edificat vers l'any 1460 sota els auspicis de la família Piquer, mercaders establerts a la vil·la.

Més tard, ja al segle XVI, s'afegí una altra capella a la banda sud, accessible a través d'un arc de mig punt obert a la nau i coberta amb una volta d'aresta nervada, amb clau de volta.

Adossat a la paret sud d'aquest recinte hi ha un altar realitzat amb peces de guix emmotllat, construït també durant el segle XVI, del qual es conserva només l'estructura superior, ja que els elements decoratius que hi havia al nínxol central foren destruïts durant el juliol de l'any 1936. Aquest conjunt s'havia erigit per acollir les despulles dels membres de la família Piquer i dels seus descendents.

La part que es conserva consisteix en un baldaquí en forma de cortinatge, coronat arran de la volta per una figura humana, vestida de l'època, subjectant a banda i banda dues feres que es podrien identificar com a senglars.

Els extrems inferiors dels cortinatges estan subjectats per dos àngels coronats, visibles només de bust, ja que estan situats darrere d'una paret amb merlets. Vesteixen túniques amb plecs molt ostensibles, cenyides per bandes entrecruades. Amb una mà agafen l'extrem del cortinatge i amb l'altra sostenen un corn o trompeta que bufen de forma ben palesa.

Entre els cortinatges enlairats, corona l'arc del nínxol una complicada trama de sanefes d'inspiració vegetal, presidida a la part superior per un trifori, d'on destaca una floró central inspirat potser en un card. El nínxol pròpiament dit està cobert amb una volta multi-nervada, en les claus de la qual es disposen petits caps, corresponents a diferents animals salvatges.

Els laterals d'aquest nínxol i les llindes de les dues obertures laterals, a banda i banda d'aquest, sota les muralles ocupades pels àngels, es decoren amb vàries sanefes farcides de motius geomètrics i vegetals. ³

ELS SOSTRES DE GUIX EMMOTLLAT: MÈTODE CONSTRUCTIU

Els elements estructurals bàsics que integren la immensa majoria de sostres a totes les edificacions realitzades a la Vall de Lord entre els segles XVI i XVIII, eren bigues de fusta de pi de secció rectangular, que es recolzaven sobre les parets de càrrega de l'edifici o sobre una jàssera o un cavall, que eren bigues de grandària superior, ja que havien de suportar part de la totalitat del pes del sostre.

Les bigues del sostre se solien separar entre si una distància d'uns 35 cm de mitjana. Aquest espai s'omplia amb elements de reblert que no contribuïen directament al suport de les càrregues, però omplien els buits del sostre i les transmetien a les bigues, preparades per exercir la funció de suport.

Aquestes peces de reblert, anomenades entrebigats, ja que anaven entre dues bigues, es podien adscriure a una gran varietat de tipus, tant pel que fa als diferents materials utilitzats com a la forma de disposar-los.

Als edificis on no hi havia la voluntat de dignificar l'aspecte estètic dels sostres per fer els entrebigats s'utilitzaven taulonets o llates de fusta vistos (disposats l'un a tocar l'altre i clavats damunt de les bigues), revoltos lliscats amb guix completament llisos o peces ceràmiques prefabricades massisses que tenien ja la forma de revoltó.

[3] Altar del sepulcre de la capella de la Pietat, a Sant Llorenç de Morunys, vist a través de l'arc lateral que dona accés al sepulcre (Fotografia: Arxiu fotogràfic Museu de la Vall de Lord).

A les sales de les cases, els propietaris de les quals eren persones acabalades, o a les d'alguns edificis públics, laics o religiosos on es pretenia prestigiar un determinat àmbit, es va utilitzar amb molta freqüència la tècnica del guix emmotllat.

La base d'aquesta pràctica la constituïa el motlle de fusta de pi, confectionat per un mestre fuster o ebenista, buidant la fusta amb les eines pròpies de l'ofici, com si es tractés d'una labor de talla, d'acord amb els traços d'un dibuix previ que tractava de reproduir. Aquest motlle es treia d'un tauló de fusta de pi, que tenia un gruix d'uns 5 cm i quedava usualment reduït a uns 3 cm, amb una amplada entre 33 i 35 cm, coincident amb l'espai entre bigues, i una llargada que voltava els dos metres.

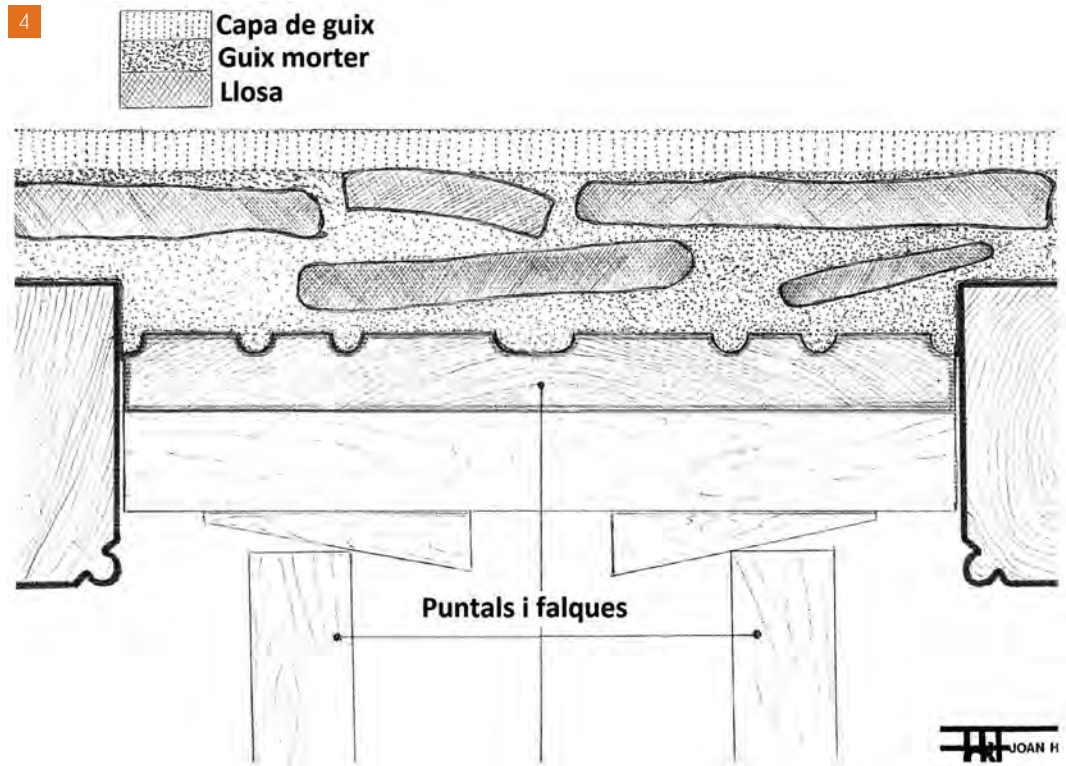
La fusta de pi amb la qual es feien els motlles, possiblement de pi negre, havia d'estar molt seca i curada, ja que amb el gruix tan reduït que tenia, s'havia d'assegurar la seva estabilitat absoluta per evitar esquerdes i bombaments que haguessin impossibilitat la seva utilització.

Una vegada fet el buidat que reproduïa en negatiu els motius decoratius desitjats, s'havia de protegir la fusta,

ja que encara que s'hagués assegurat la seva sequedat i estabilitat, cal no oblidar que damunt s'havia d'abocar el guix pastat amb aigua, que podia afectar la inalterabilitat de la fusta del motlle. Per evitar això es tractava el pla superior del motlle gravat que havia de rebre el guix, amb una barreja de guix molt fi i cola de conill aplicada amb una brotxa de pèl gruixut. Amb això s'aconseguia protegir la fusta i eliminar el vinçat, que hauria sortit gravat indefectiblement a les peces de guix ja desemmotllades, si no s'hagués protegit el motlle. A més també s'eliminaven els possibles tenells o nusos, o qualsevol altra possible imperfecció.

A continuació, també amb una brotxa o pinzell bast, es tornava a donar una imprimació amb diverses passades d'un greix o seu, que garantia la no adherència del guix al motlle i per tant, facilitava el desemmotllament.

Així, el motlle ja tractat, es col·locava al costat d'una de les bigues del sostre, prèviament disposada, de manera que la cara gravada del motlle quedés uns 3 cm per sota de la cara superior de la biga. El motlle s'estintolava llavors independentment de les bigues, amb llistons travessers suportats per puntals recolzats a terra i falques entre les puntes superiors dels puntals

[4] Esquema d'estintolament del motlle a l'entrebigat (Dibuix: Joan Herrada).

i la cara inferior llisa del motlle, per anivellar-lo amb la màxima exactitud i facilitar-ne el desemmotllament.

Una vegada estintolat el motlle o motlles, si la distància del tram a cobrir era superior a la llargada del motlle, calia disposar-ne un altre per cobrir la llargada de l'embigat, casant perfectament per testa els motlles utilitzats, de manera que on s'acabava un, comencés l'altre.

Quan ja s'havien disposat els motlles del tram, es col·locava l'altra biga de fusta del sostre, just a tocar de l'aresta longitudinal d'aquells. Naturalment, aquesta biga anava com les altres, recolzada a les parets de càrrega a les jàsseres o als cavalls.

Amb aquesta disposició, el conjunt restava a punt per abocar-hi el guix pastat, que s'anava tirant per capes d'uns 2 o 3 cm de guix, fins a cobrir en la seva totalitat l'embigat. Per donar consistència a aquesta capa de compressió, s'hi barrejaven trossos de teula, llosetes de ceràmica o pedretes molt planes.

Quan ja s'havien omplert uns 5 cm per damunt de l'embigat, es considerava acabada aquesta capa de compressió.

Com que el guix s'adorm molt ràpidament, abans que s'hagués adormit del tot, per facilitar l'adherència entre capes, s'abocava finalment la capa corresponent al

paviment, d'uns 2 cm de guix, feta amb guix més afinat i premsat per resistir l'abradió.

Al cap d'unes tres hores d'haver iniciat l'operació, es podia considerar el guix ja adormit i el conjunt consolidat i per tant, amb molt de compte, s'aflluixaven les falques, de manera lenta i compensada, per tal d'aconseguir que el motlle es despregués i alliberés la peça desemmotllada que restava ja llesta per a la seva contemplació i gaudi. ⁴

Així s'anava procedint per cada tram i tira d'entrebigat. D'aquesta manera els motlles es reutilitzaven una vegada i una altra, en el mateix sostre o en sostres diferents. Com que les llargades de biga, rara vegada superaven els quatre metres, només utilitzant dos motlles es podia construir primer una tramada i a continuació tot el sostre, sempre i quan només es vulgués utilitzar un sol motiu decoratiu. Si es pretenia variar, tal com passa a la majoria de casos, on s'utilitzaven com a mínim dos tipus de motlle alterns, llavors calia disposar d'un o dos motlles més amb el motiu decoratiu diferent.

A vegades, algun d'aquests motlles presentava algun defecte, ja d'inici o potser a causa de l'ús excessiu. Per exemple, una esquerda longitudinal a la fusta, que al abocar-hi el guix donava com a conseqüència l'aparició en el sostre desemmotllat d'un ressalt que afectava la nitidesa del traç de les figures. Aquest fet es produeix en repetides ocasions en peces diferents del mateix sostre

o, fins i tot en sostres diferents, però amb els mateixos motius decoratius, ja que es tracta del mateix motlle emprat diverses vegades.

Amb tota probabilitat en aquest procés conflüen les tasques de dos artesans que, en principi, estaven desvinculats un de l'altre. Per una banda el mestre tallador de fusta, fuster o ebenista, que creava la peça única: el motlle, veritable matriu de la qual sortien les còpies repetides fins a la sacietat, ja que era costós i calia treure-li rendiment.

Aquest mestre tallador actuava molt probablement sota la iniciativa d'un promotor inicial que sufragava l'encàrrec i potser li indicava quins motius decoratius i quines referències de noms, símbols o llocs s'havien de representar en fer el motlle.

El treball de confeccionar el sostre, utilitzant els motlles, preparant l'embigat i l'estintolament, tal com s'ha explicat, corresponia a un mestre d'obres o a un paleta especialitzat potser en treballs amb guix, per tant, totalment desvinculat del treball del tallador de fusta i executor del motlle.

Per què s'utilitzaven, doncs, alguns motlles en diverses localitzacions impulsades per altres promotors? És cosa que ignorem. Potser el tallista venia o cedia el motlle a un mestre d'obres una vegada utilitzat per primer cop i amb el permís

del promotor inicial que l'havia sufragat. Així, amb el motlle es transferia el dret d'utilitzar-lo tantes vegades com el paleta cregués necessari, especialment quan l'encàrrec que li feia un altre promotor no suposava incorporar cap peculiaritat molt concreta que fes inservible el motlle inicial.

INVENTARI I DESCRIPCIÓ DELS SOSTRES DE GUIX EMMOTLLAT

Recinte obert al claustre del monestir de Sant Llorenç de Morunys (incorporat a la sala d'exposicions temporals del Museu de la Vall de Lord, a la planta baixa).

Sostre de guix emmotllat, del segle XV, amb decoració de filigranes vegetals i d'escuts i molinets. S'observen dos tipus diferents de motlles.

Un d'ells es caracteritza per la presència d'escuts i molinets. També hi podem veure els escuts de Catalunya, del comtat d'Urgell, el card dels Cardona, i la flor de lis, combinats amb molinets de traçat subtil. ⁵

L'altre, decorat amb filigranes d'aparença vegetal, té la particularitat que a l'extrem del motlle hi ha mitja figura de drac mossegant l'inici del dibuix.

[5] Decoració d'escuts i molinets al sostre de la sala annexa al Museu de la Vall de Lord, a la planta baixa del monestir de Sant Llorenç de Morunys (Fotografia: Jaume Adam)

Al motlle amb el qual es va elaborar l'emmotllat d'escuts i molinets hi devia haver una esquerdada, ja que en les peces acabades s'aprecia clarament un ressalt de guix que ocupa pràcticament tota la llargada de la peça.

Per comprovar la possible utilització del mateix motlle en altres sostres, ens podem fixar en el ressalt de guix, aparegut com a conseqüència de l'esquerdada existent al motlle.

Un altre indicador és la diferència que presenta l'escut dels Cardona en els naixements de les fulles ja que, mentre la fulla de la dreta presenta un traç perfecte d'un quart de cercle, la fulla de l'esquerra és més prima i té una doble corba.

No es pot precisar la llargada del motlle, ja que es troben afegits incoherents o acabats amb un pa de guix sense decoració.

El traç del dibuix dels motlles té uns perfils molt acurats, de manera especial a les filigranes vegetals, que són elegants i molt estilitzades.

Actualment les peces de guix emmotllat presenten un color gris, imputable a la pàtina atorgada pel pas del temps. Cap dels elements presenta pintura, circumstància que permet apreciar que en el fons de les peces emmotllades no es

[6] Figures de dracs capiculats amb fulles de roure, al sostre del rebost del monestir de Sant Llorenç de Morunys (Fotografia: Jaume Adam).

veu cap rastre de les vetes de la fusta de pi dels motlles. Aquesta absència de vinçat, es pot atribuir, com ja hem explicat, a la utilització d'una capa protectora preparada prèviament, com si fos un estofat a l'estil dels dauradors, que es col·locava sobre el motlle abans de tirar-hi el guix.

Rebost del monestir (estança annexa situada a la dreta del vestíbul d'accés al monestir de Sant Llorenç de Morunys).

Aquest sostre de guix emmotllat presenta unes característiques molt semblants a les de l'existent a l'estança descrita abans i també correspon al segle XV.

Es poden identificar tres tipus de motlles diferents: un d'escuts caironats i molinets, un de filigranes vegetals (ambdós utilitzats ja a la sala oberta al claustre descrita abans) i un tercer amb dracs capiculats. **6**

La seguretat en l'afirmació que els motlles utilitzats a la capella són els mateixos que al rebost en els dos primers tipus explicats, rau en la constatació que el ressalt de guix, conseqüència de l'esquerdada en els escuts i molinets, i la diferència entre els dos costats del card dels Cardona coincideixen absolutament en els dos casos.

L'altre tipus de motlle, que presenta els dracs capiculats, no necessita més ornamentació que els mateixos animals mitològics, tot i que la cua de cadascun d'ells es transforma en una fulla de roure. Per altra banda, un tronc també acabat en una fulla de roure, surt de la boca

de cada drac per plegar-se amb una corba que recorda el moviment de l'exemplar amb filigranes. Resulta curiós observar el tractament una mica matusser o arcaic que dóna l'autor del motlle a la forma en què les ales surten del cos de la bèstia.

Monestir. Planta baixa

Aquest sostre correspon al segle XVI. S'observen dos tipus d'emmotllats, resultat de la utilització de dos motlles diferents. Aquests haurien de tenir una llargada total de 2,10 m.

[7] Cassetons emmotllurats amb floró central i entrebigats amb el nom "PIQVER", del revés i del dret, a la planta baixa del monestir de Sant Llorenç de Morunys (Fotografia: Jaume Adam).

Un dels emmotllats, i per tant el seu corresponent motlle, està constituït per sis cassetons iguals, emmotllurats formant una piràmide truncada i amb un floró central. L'altre, consta igualment de sis cassetons però dos d'ells, els situats als extrems, són diferents dels quatre centrals que repeteixen l'argument decoratiu del motlle anterior. Així, els cassetons dels extrems presenten les variacions següents: un d'ells té a la part central, a més del floró més gran, quatre de més reduïts al voltant, conformant una figura de "dau al cinc"; l'altre presenta, també a la part central, el floró descentrat i una figura d'animal de dues cames, situat amb el cap en el sentit del floró. Tots els motlles i les corresponents peces emmotllades estan disposats i combinats de forma totalment irregular.

A tots els finals de les tramades dels espais entre bigues, on es produeix l'entrega d'aquelles amb el pla vertical de les parets o amb el cantell dels cavalls centrals, es disposen unes peces especials d'entrebigat, no horitzontalment, sinó lleugerament inclinades respecte a la vertical, amb l'objectiu que l'observador les pugui contemplar sense distorsions de perspectiva. Aquestes peces presenten totes el nom de PIQVER (PIQUER), manifestant-se però segons dos tipus diferents, ja que les lletres que les componen tenen formats distints. Per altra banda, cada peça amb el nom de PIQVER, s'alterna amb una altra de les mateixes dimensions i disposició, però amb una iconografia completament diferent, ja que incorpora una creu centrada amb tres peus i dos florons a cada costat amb forma de roseta de 22 mm de diàmetre cadascun.

És molt probable que aquestes peces d'entrebigat es desemmotllessin a part, de manera independent, i es col·loquessin quan les bigues ja s'havien recolzat a les parets o als cavalls.

En aquest cas s'aprecia de forma molt clara la poca cura que tenien els paletes o guixaires a l'hora de col·locar els motlles o les peces ja desemmotllades, ja que una d'elles presenta el nom de PIQVER de cap per avall. [7]

Entre 1483 i 1500 es feren importants obres al monestir de Sant Llorenç. L'obra n'era prior Jaume de Cardona. El succeí Bernat Piquer (entre l'any 1515 i l'any 1543) i després el seu nebot Jaume Piquer (1544-1570). Tots els sostres de guix amb la inscripció PIQVER, així com les dues portes de la casa rectoral, al segon pis, foren construïts en època del prior Bernat Piquer, durant la primera meitat del segle XVI, entre l'any 1515 i l'any 1543.

Monestir. Primer pis

Aquest sostre també es pot datar durant el segle XVI, es troba actualment en un lamentable estat de conservació i seria aconsellable realitzar-hi una restauració urgent. Els emmotllats presenten els mateixos tipus de decoració que els existents a la planta baixa, amb els dos tipus de cassetons emmotllurats disposats de manera aleatòria.

També es repeteix l'argument de les peces d'entrebigat lleugerament inclinades, d'amplada coincident amb la de l'entrebigat, amb els dos tipus de panells amb el nom PIQVER, alternant amb la creu amb tres peus, flanquejada per les dues rosetes.

Monestir. Sala gran del segon pis

L'actuació s'inscriu també amb tota probabilitat, dins del segle XVI. Els emmotllats presents a aquest sostre són conseqüència de la utilització dels mateixos motlles que en el sostre de la planta baixa: amb forma de piràmide truncada, amb floró central o amb la variació dels quatre florons més petits afegits, o amb

[8] Dracs capiculats amb fulles de roure i escuts i molinets, al sostre del primer pis de la casa de la Vila (ajuntament vell) de Sant Llorenç de Morunys (Fotografia: Jaume Adam).

el floró descentrat i la figura d'animal de dues cames, d'identificació incerta.

Igualment es repeteix l'argument de la utilització com a peça d'entrebogat dels panells amb el nom PIQVER, alternant amb la creu amb tres peus flanquejada per les dues rosetes.

El terra d'aquesta gran sala, és de guix premsat i es conserva tal com va ser dispostat en el moment de la seva construcció. Es pot constatar que no presenta esquerdes en la direcció de l'embigat, però que està fisurat on hi ha els cavalls de reforç.

Casa de la Vila (Ajuntament vell de Sant Llorenç de Morunys)

En el capbreu de l'any 1483, la Casa de la Vila figura ja en el seu emplaçament actual.

Els guixos emmotllats presents a aquesta sala corresponen a l'argument amb escuts i molinets o als dracs capiculats. Tant uns com els altres són molt semblants als utilitzats al recinte obert al claustre del monestir però, en el cas dels dracs, les figures romanen més malmeses, possiblement a causa de l'ús excessiu del mateix motlle que, a més a més, devia estar ja esquerdat quan es va utilitzar aquí, ja que s'aprecien perfectament els ressalls existents en el guix.

Aquest sostre està consolidat i restaurat, però en la seva estructura s'observa la manca de molts fragments. 8

Igual que en alguns àmbits nobles de les dependències del monestir, en aquesta sala es detecta la presència de les peces situades en els entrebigats, on es pot llegir en un d'ells BERNADI i en un altre VILELA. En els altres dos models existents, s'identifica un ram amb tres margarides i un acrònim flanquejat per un motiu arbori o vegetal.

Els tres primers models citats de peça vertical d'entrebogat es combinen al llarg del perímetre del local, mentre que l'exemplar de l'acrònim flanquejat per un motiu vegetal apareix tan sols una vegada.

Quant a la presència en aquests entrebigats dels noms BERNADI i VILELA, es pot constatar en els arxius municipals que l'any 1512, un tal Bernardí Vilella, amo de la casa La Vilella, fa testament. Més tard, l'any 1541, un fill d'aquest, també de nom Bernardí, casat amb Margarida, fa també testament i lliga els seus béns al Santuari de Lord. Les peces de guix citades, deuen correspondre al segon Bernardí Vilella, ja que s'han de datar cap a mitjans del segle XVI. Pel que fa l'aparició d'aquest nom a la sala consistorial, el motiu respon segurament al fet que els cònsols de Sant Llorenç eren llavors administradors del Santuari, i per tant, no és d'estranyar que a la sala es volgués enlletir la figura de Bernardí Vilella, com a benefactor d'aquell.

Cal Patrici

L'edifici, situat al carrer Major, davant l'ajuntament vell de Sant Llorenç, conté guixos emmotllats en els sostres de dos pisos.

En el primer pis, els trams de guix emmotllat existents presenten com a motius, per una banda, els escuts i molinets i per l'altra els dracs capiculats, ambdós arguments presents també en el recinte annex a la sala d'exposicions, al claustre del monestir.

En l'actualitat la percepció que es té d'aquest sostre, resta mitigada per l'actuació realitzada sobre alguns fragments, en els quals es va tapar el traçat de les figures o es van aplicar diverses capes de pintura. Tot això porta que les línies ornamentades dels emmotllats presentin en la majoria de casos un aspecte grotesc.

Les peces dels entrebigats, presenten aquí tres iconografies diferents. Dues d'elles ja s'han citat, identificades en altres localitzacions: el nom PIQVER i la creu amb tres peus amb els florons a cada banda, amb forma de roseta. Pel que fa al tercer element, s'hi pot llegir el nom CODOL, amb la particularitat que entre la primera "O" i la "D", apareix una figura semblant a un hexàgon, amb tres florons inscrits.

Dins del llinatge dels Còdol, profundament arrelat a la Vall de Lord durant el segle XVI, els personatges més significatius foren Bonanat Còdol, el primer Baró de Canalda a partir de l'any 1513 i el seu fill Joan Còdol, que morí l'any 1541 i fou enterrat al fons de la nau lateral nord de l'església de Sant Llorenç, on es pot observar la lauda sepulcral que ho perpetua. El nom Còdol que apareix en aquests guixos, podria correspondre a Bonanat Còdol, ja que actuà com a procurador i tresorer del Duc de Cardona. ⁹

En el segon pis, els dos trams d'emmotllats estan compostos per dues tipologies de motlles disposats un a continuació de l'altre. En un tram hi ha escuts i molinets enganxats a dracs capiculats, mentre que a l'altre tram s'hi disposen els mateixos arguments però intercanviant l'ordre.

Igual que al primer pis, algunes actuacions realitzades de forma successiva fan que alguns sectors presentin un aspecte allisat, desproveïts de decoració, en desaparèixer el traç dels gravats inicials que, a més a més, resten amb els perfils molt desdibuixats en haver-hi aplicat diverses capes de pintura.

Aquest sostre també presenta peces d'entrebigat, on es pot distingir els noms BRV i CODOL.

L'apel·latiu BRV (BRU), té entre les lletres R i V un signe semblant a un escut que ostenta en el seu interior cinc tiges, formant una mena de garba.

Encara que els dos noms apareguin aquí junts, corresponen a dues persones diferents. Que se sàpiga, no hi ha documentat cap Bru Còdol, però en canvi es troba el cognom Bru i, per altra banda, el llinatge dels Còdol, que ja hem descrit amb anterioritat.

[9] Repetició de dracs capiculats i escuts i molinets, al sostre del segon pis de Cal Patrici, a Sant Llorenç de Morunys (Fotografia: Jaume Adam).

Aquest Bru surt documentat en un cartell de la Confraria dels Colls, de l'any 1527. No consta però en el capbreu de l'any 1483. Això vol dir que s'establí a la vila entre aquestes dues dates, però no se li coneix cap fet significatiu. Més endavant, en el capbreu de l'any 1697, apareix un Joan Bru pagès, propietari d'una casa situada cap el Puit.

Cal Garrigà

Els motlles utilitzats en aquest sostre responen als tipus ja utilitzats en altres localitzacions: escuts i molinets, i dracs capiculats.

Les successives obres de rehabilitació realitzades a la sala i especialment les capes de pintura disposades, han deixat molt desdibuixat el traç de les figures representades.

En els entrebigats, es poden veure dos tipus de peça: la que correspon al nom BRV, amb l'escut i la garba entremig de les lletres, i una altra amb el nom CODOL, també amb el seu escut amb tres florons.

Tots els entrebigats situats sobre el cavall ostenten el nom CODOL, excepte les dues tramades centrals que incorporen el nom BRV.

[10] Ornamentació amb tiges de formes sinusoidals, de gran qualitat i raresa, al sostre de Cal Busca, a Sant Llorenç de Morunys (Fotografia: Joan Herrada)..

Cal Busca

En aquest cas, els emmotllats presenten un motiu amb una tija vegetal serpentejant, que abasta tant la totalitat de l'amplada com de la llargada de la peça.

Els motius que apareixen en aquest sostre són per la seva qualitat i raresa, únics entre tots els coneguts a la Vall de Lord. S'aprecia com a element compositiu fonamental, una tija de forma sinusoidal que recorre la totalitat de la peça. Els buits superiors i inferiors deixats per la corba els ocupen, en la majoria de casos, formes vegetals amb feixos de fulles, llacets o petites flors fetes amb un traç i una finor exquisits. Esporàdicament, amb la mateixa filigrana, unes figures de drac amb la boca oberta, banyes, coll i cos poderosament musculats, cua recargolada i ales punxegudes de rat penat, suposen un retrat inusitadament detallat d'aquesta figura mitològica. Els espais entre els dibuixos resten coberts per una trama atapeïda de línies disposades en forma de rombe.

En els espais de les voltes es poden veure exuberants rams de fulles allargades i afilades, combinades amb dues interpretacions diferents de dracs. El relleu del dibuix té 2,5 cm i es manifesten clarament els fons on no hi ha figures, ratllats en diverses direccions. ¹⁰

En aquest sostre també s'han verificat obres de reparació que substitueixen els trossos trencats per tractaments llisos. A més, la gran quantitat de capes de pintura donades dificulta la lectura dels dibuixos.

Cal Tecu

Dissortadament, la majoria de peces dels emmotllats han desaparegut. La propietària actual recorda encara la seva existència, però no pot precisar quins motius els adornaven.

Un dels pocs elements que resten, té unes dimensions de 34 cm de llargada per 20 cm d'amplada, coincidint amb la dimensió d'un entrebigat. Un rombe centrat conté una creu patriarcal, damunt d'un cercle dividit en quatre parts. A banda i banda de la creu, una paraula de cinc lletres, amb tres lletres a l'esquerra i dues a la dreta, té un significat desconegut. Dels vèrtexs laterals del rombe surten sengles fulles de roure que es cargolen cap amunt i cap avall, ocupant els buits existents entre el perfil del rombe i el del rectangle de la peça. 11

[11] Element que encara resta existent, d'un sostre ja desaparegut, a Cal Tecu, a Sant Llorenç de Morunys (Fotografia: Joan Herrada).

Cal Pacient

Aquesta casa s'estructura dins de l'àmbit d'una de les torres de la muralla que encerclava el nucli de Sant Llorenç.

El sostre de la sala existent al segon pis estava integrat per emmotllats de guix. El seu estat de conservació era molt precari i quan recentment es van fer obres de reforma, es van desmuntar les peces que presentaven un aspecte millor i els propietaris de la casa en varen fer donació al museu de la vall de Lord.

Aquestes peces estaven localitzades al costat d'un pilar que suportava part de l'estructura del sostre. Entre aquestes n'hi ha una que correspon a un entrebigat, en el que es pot veure una flor de lis i l'escut dels Cardona, disposat dins d'un rombe. 12

[12] Reproducció parcial d'un element del sostre desaparegut de Cal Pacient, a Sant Llorenç de Morunys, amb l'escut dels Cardona i una flor de lis (Dibuix: Joan Herrada).

Els Pasqüets (La Coma i la Pedra)

Els emmotllats de guix es troben a la planta baixa de la casa coneguda com Els Pasqüets, al municipi de la Coma i la Pedra. Dins del mateix volum de l'edificació es troba la petita església romànica de Sant Cristòfol dels Pasqüets.

En aquest conjunt es poden distingir dues sales perfectament diferenciades, ubicades als baixos de l'edifici. Una, situada al nord-oest, té l'accés a través d'una porta al costat de l'església, a la qual permet l'entrada.

Els emmotllats de guix presenten dos tipus d'ornamentació: per una banda, escuts i molinets, i per l'altra, dracs capiculats. Els coronaments de les parets, en què es recolzen les bigues, estan resoltos amb bigues parederes, també sense bordó. En aquest àmbit es verifica una disposició desordenada dels motius, ja que l'alternança entre escuts i molinets, i dracs es modifica en alguna ocasió amb la repetició dels dracs.

En aquests exemplars en precari estat de conservació, ja que es poden observar alguns trams llisos i forats conseqüència de la ruïna, no s'hi manifesta cap mena de decoració pictòrica i en canvi es veuen els ressalts provocats per l'esquerda existent en el motlle, igual que els que es manifesten a la sala annexa al museu, al claustre de Sant Llorenç. S'ha de fer menció que la col·locació dels motlles en aquest àmbit, a diferència de la majoria de localitzacions, es va fer amb molta cura, disposant els motius de forma ordenada i alternant perfectament els dos tipus bàsics emprats. Tot i això, en les peces que representen els dracs, es poden observar unes reduïdes esquerdes que no es manifesten als emmotllats de la sala del claustre.

Pel que fa als entrebigats, es resolen amb una peça llisa a la sala petita, mentre que a la gran es disposen els tipus ja vistos, amb la inscripció CODOL, amb l'escut amb els floronets entre la O i la D i la inscripció BRV, amb l'escut i la garba entre les lletres R i V.

Església de Sant Sadurní de la Pedra

El sostre que suporta el cor de l'església de Sant Sadurní, que presideix majestuosament el llogarret de la Pedra, que depèn del municipi de la Coma, està resolt amb una decoració d'emmotllats de guix.

12

Es pot observar només un únic tipus de motlle que es repeteix en la totalitat del sostre. Aquest conté escenes realitzades de forma acurada i extraordinàriament riques en figures i al·legories. Dos serafins de cos sencer, amb rostre rialler, estan representats frontalment però amb un lleuger escorç lateral, de forma simètrica, envoltats per tiges i sostenint, un amb la mà esquerra i l'altre amb la dreta, una espiga. Entre els dos serafins, situat a l'eix de simetria de la composició, una mena d'escut orlat per una sanefa molt fina conté un pal de vaixell que sobresurt de les onades del mar. Aquest pal està envoltat de flors, potser roses o cards, emblema dels Cardona, i resta coronat per un estel identificable amb el de sant Domènec. Sota aquest escut o panòpia apareix la figura d'un querubí. Al costat d'un dels serafins hi ha un ocell, potser un gall fer, de plomatge esponerós, amb llarga cua i plomalls que li surten del cap.

Segueix la composició del conjunt, a l'esquerra del gall fer, un altre serafí amb garlandes al voltant que toca la punta de l'ala del gall fer. Encara més a l'esquerra, un altre ésser angèlic tanca per aquest costat la composició, voltat de garlandes vegetals. A la dreta del serafí que voreja l'escut, un altre serafí situat d'esquena a l'anterior dona menjar a un altre gall fer mitjançant una mena de recipient circular subjectat per un pal llarg.

Aquesta complexa composició, de gran qualitat artística, resulta absolutament peculiar, ja que no s'ha trobat a cap altra localització, almenys dins del territori de la Vall. Aquest plafó es repeteix doblat i cada element emmotllat té una longitud de 1,69 m.

La composició descrita resta emmarcada longitudinalment per unes sanefes que limiten l'espai decorat i se situen tocant a la biga. La superior està formada per una orla de fulles, mentre que a la inferior s'observa una superposició d'elements semblants a teules romanes.

L'obra del cor i el sotacor, incloent els guixos emmotllats, fou realitzada probablement entre l'any 1571 i l'any 1581, abans que s'acabés la capella del Roser. L'al·legoria que figura a la panòpia situada entre els dos serafins, consistent en un pal de vaixell sobre les ones, coronat per un estel i voltat de roses o cards, podria fer referència a la batalla de Lepant, que suposà una gran victòria de l'armada cristiana sobre els turcs, l'any 1571. L'església catòlica, per oposar-se a la reforma luterana, en les determinacions del Concili de Trento de l'any 1563 preconitzava el culte i l'enaltiment a la figura de la Verge Maria en general i a la Mare de Déu del Roser en particular, ja que es considerava que fou una eficaç mitjancera en la decisiva victòria de Lepant. D'aquesta manera es poden considerar interrelacionats la construcció del cor, amb els guixos del sotacor que

contenen l'al·legoria a la batalla naval, i la de la mateixa capella del Roser, acabada l'any 1581.

Sota la barana del cor, entre els caps de les bigues decorats amb facetes, hi ha unes peces d'entrebegat fetes també amb guix emmotllat. A les que donen a la nau de l'església, hi figuren dos noms: TONY a una peça i BUBOL a una altra, que podrien identificar al promotor de l'obra del cor o potser a un rector de la parròquia nascut fora de la comarca, ja que el nom BUBOL no apareix a cap document referit al territori. Aquest suposat rector hauria de ser, en tot cas, anterior a mossèn Jaume Planes, fundador de la Confraria del Roser. Hi hauria la possibilitat que el nom BUBOL fos una deformació de PUBOL, equivalent a PUJOL, cognom molt abundant a la rodalia, ja que només cal recordar la casa propera del Pujol del Racó.⁵

En la disposició dels entrebegats en el frontal situat sota la barana del cor, dues peces a les quals hi ha la inscripció TONY i BUBOL, estan disposades al revés, el que dona idea de la poca cura que a vegades tenien els operaris en disposar els elements prèviament desemmotllats.

Als entrebegats que donen a l'interior del sotacor hi apareixen les figures de dos diminuts dracs posats de cara, l'un vers l'altre, amb les ales esteses, amb garlandes al voltant i entre ambdós una creu situada damunt d'un semicercle.

Resulta curiós observar les peces finals que rematen els dos trams d'emmotllats situats en els extrems que toquen a la paret nord. Com que la longitud del motlle no permetia omplir la totalitat dels trams, s'hi van disposar peces d'entrebegat. Així entre la primera i la segona biga apareix el nom BUBOL, mentre que entre la segona i la tercera, surt el nom TONY. 13

Cal Simon (Vilamantells, Guixers)

El repertori de l'imaginari utilitzat aquí es redueix als dos tipus majoritaris: escuts i molinets, i dracs capiculats.

La majoria de peces han sofert molts canvis i reparacions grolleres, conseqüència de les variades utilitats que al llarg dels temps ha anat tenint aquesta sala. En realitat resten pocs fragments originals, però en ells el traç del dibuix es perfila encara de forma clara i neta, perquè no han estat pintats.

Cases Altes de Posada (Guixers)

La gran sala que ostenta el sostre amb emmotllats de guix, es troba al primer pis de l'edifici. Les peces de guix d'aquest sostre presenten un repertori estilístic caracteritzat per una major complexitat compositiva i una riquesa d'elements formals més densa i treballada que en la majoria dels exemplars ja explicats.

⁵ ADAM i VIDAL, Jaume. *La parròquia de Sant Sadurní de la Pedra. Una mirada a la història. La Coma i La Pedra: Ajuntament de La Coma i La Pedra*. 2011.

[13] Figures al·legòriques de serafins, garlandes i galls fers, al sostre del sotacor de l'església parroquial de Sant Sadurní de la Pedra (La Coma i la Pedra).

[14] Imatge de la complexitat estilística i de la gran riquesa formal dels emmotllats del sostre d'una de les sales de les Cases Altes de Posada (Navès), en què s'observa l'acrònim de Crist, orlat amb sanefes (Fotografies: Jaume Adam).

La composició bàsica dels emmotllats gira al voltant d'una alternança entre els dos tipus que més es repeteixen. En un d'ells es presenta l'acrònim de Crist, escrit amb lletra d'inspiració gòtica, amb una creu damunt de la lletra H. L'acrònim està orlat per una sanefa, formant ones, de tres línies que ressalten. Entre els acrònims hi ha un grup compacte format per cinc elements disposats com els punts del cinc en un dau: una flor de sis pètals en el centre en alt relleu, dos florons emmarcats per un cercle, tocant a la part superior de l'acrònim i dues flors de sis pètals en baix relleu a l'altre extrem, tocant a la part inferior de l'acrònim següent. ¹⁴

En l'altre motiu majoritari es dibuixa al llarg de tot l'emmotllat, tocant a l'embigat, una tija gruixuda amb un cordonet molt prim que l'envolta en espiral. Aquestes tiges,

a banda i banda, limiten la composició central constituïda per escuts disposats en rombe, dividits en quatre parts, dues buides i les altres dues amb quatre figuretes de lluna en quart minvant. Aquest escut correspon a la ciutat de Berga. Tocant al vèrtex d'aquest rombe, n'hi ha un altre de la mateixa grandària que conté una al·legoria floral esquematitzada amb quatre rombes en alt relleu que surten d'un rombe central més reduït i convergeixen fins als vèrtexs del rombe que inscriu el conjunt. En els espais que resten entre els rombes descrits i la llarga tija, se situen dues al·legories del sol i de la lluna: sengles cercles amb trets humans, vorejats per raigs potents en el cas del sol i simples botonets en el de la lluna. Finalment, a l'altre extrem del rombe descrit en primer lloc, s'hi dibuixa un suggerent motiu vegetal, amb fulles que s'entortolligen simètricament ocupant els espais buits, a partir de cercells que formen llacets.

¹⁵

[15] Reproducció parcial d'un entrebigat, amb el rostre esquematitzat d'un querubí coronat, existent al sostre d'una sala, a les Cases Altes de Posada (Navès) (Dibuix: Joan Herrada).

Però es pot observar encara una tercera variació del repertori, que consisteix en elements vegetals disposats en forma de ram floral entre dues columnetes dobles col·locades als extrems, tocant a l'embigat. Aquestes columnetes estan rematades amb capitells i motius florals, i entre elles hi figuren arcs invertits dels quals penjen més rams vegetals. A vegades, els espais intersticials estan ocupats per cercles amb flors de sis pètals inscrites.

Resulta difícil precisar la llargada dels motlles per l'anarquia amb què els emmotllats estan col·locats, i per la imprecisió de les unions entre ells, que provoca l'aparició de figures sobtadament escapçades i grollerament unides a les següents. Aquesta situació podria ser conseqüència de la utilització forçada de solucions improvisades, produïdes per trencaments de les peces de guix en el moment de desemmotllar.

Pel que fa als entrebigats, s'utilitzen aquí dos tipus de composicions:

- Una caracteritzada per un querubí esquematitzat, amb un rostre coronat i les ales que l'envolten, tot molt simple i quasi propi d'un traç infantil. Als espais residuals s'hi dibuixen sanefes elementals.

Resulta curiós observar com en un dels emmotllats, en què la incorrecta disposició del motlle fa que l'element finalitzi a 10 cm de la paret, per omplir aquest buit s'ha disposat un tros d'entrebigat amb la figura del querubí grollerament interrompuda.

- Un altre tipus d'entrebigat presenta dos quadrats situats als extrems de la peça, amb cercles concèntrics inscrits. A l'espai intermedi s'observen, sempre molt desdibuixats, diversos botons de grandària reduïda disposats verticalment. Tot aquest conjunt resta emmarcat per una sanefa senzilla adaptada a la forma rectangular de la peça.

Castelltort Vell (Guixers)

Entre les runes disperses de la casa de Castelltort Vell, que es troben sota les restes del castell medieval de Castelltort, encimbellat dalt d'un turó que presideix la riba esquerra del riu Aigua de Valls, recollírem fa uns

anys un tros de guix emmotllat que havia format part possiblement d'una de les sales del primer pis de la casa. Aquesta peça, dipositada actualment al Museu de la Vall de Lord, mesura 40 cm d'amplada, dimensió coincident amb la distància entre les bigues i uns 50 cm de llarg. Representa una figura heràldica amb un perfil de sanefes acanalades que contenen tres elements florals o cards fets amb molt relleu. Tant al vèrtex inferior de la figura, com en els espais lliures fora de la representació heràldica, hi ha més elements florals o cards, de factura idèntica a la representada a l'interior.

Casa El Guix (Guixers)

A la casa del Guix, situada a prop de l'església romànica de Sant Martí de Guixers, coneguda també com "Les Volianes" i a tocar de la pedrera de guix actualment en explotació a cel obert, hi ha una sala amb sostre decorat d'emmotllats de guix, actualment en un estat deplorable, amb molts fragments retocats amb guix llis o senzillament enrunats.

A més, la pràctica totalitat del sostre d'aquest sector resta pintat d'un color blau intens. El repertori estilístic dels guixos correspon als dels motlles utilitzats a les Cases Altes de Posada i al que figura en el fragment de Castelltort Vell, dipositat al Museu de la Vall de Lord.

La crugia oest està rematada pel nord per una caixa d'escala, al sostre de la qual s'aprecia una peça d'emmotllat fragmentat, de 100 x 23 cm, amb els relleus molt gastats i amb diverses capes de pintura, en què es pot identificar una figura, probablement un serafí i un ocellot (potser un gall fer), que podrien ser iguals que els existents al sotacor de l'església de Sant Sadurní de la Pedra.

Pel que fa a les peces d'entrebigat, se'n poden observar només sota les bigues recolzades damunt la paret o envà que limita pel nord una de les sales de la crugia oest. A aquestes peces d'entrebigat hi ha escrit, amb lletres gotitzants, la paraula DOMUS (CASA) per una banda, i per l'altra, una expressió de sis lletres de significat indesxifrabable, però que M. Riu i Riu, en el seu treball ja citat, tradueix com a ARNALDI (DE ARNAU).